HISTORICKÁ GEOGRAFIE 49/1 (2023)
https://www.hiu.cas.cz/periodika/historicka-geografie
https://doi.org/10.56514/hg.49.01.02

Jana Křivánková*

VYBRANÉ ASPEKTY POZDNÍ KOLONIZACE 16. STOLETÍ. NA PŘÍKLADU NOVÉ LHOTY NA STRÁŽNICKÉM PANSTVÍ

SELECTED ASPECTS OF LATE COLONISATION OF THE 16TH CENTURY. TIME OF ESTABLISHMENT OF NOVÁ LHOTA IN THE STRÁŽNICE DOMINION

Keywords

Žerotín
Strážnice Dominion
Nová Lhota
early Modern Era
foundation deed

Abstract

The village of Nová Lhota is situated by the Moravian-Hungarian border. It was established as late as in the Modern Era. However, there were various opinions regarding the accurate time of foundation of the village. This paper analyzed the oldest documents and attempted to determine an approximate date of the establishment of this settlement. The archives were compared to other documents created prevailingly in the office of Strážnice manorial lords at the time when the dominion was administered by the Žerotíns.

* Mgr. Jana Křivánková, Ústav evropské etnologie Masarykovy univerzity Brno, A. Nováka 1, 602 00 Brno. E-mail: 399317@mail.muni.cz.

Středověká a raně novověká kolonizace

Vznik většiny sídlišť v Čechách a na Moravě spadá již do období středověku.[1] Sídelní síť se ale i nadále v průběhu staletí měnila, některé vesnice zanikly,[2] jiné byly naopak nově založeny, či znovu obnoveny.[3] Zakládací listiny se dochovaly pouze pro minimum lokalit,[4] ve většině případů je tak možné stáří jen přibližně odhadovat na základě různých indicií (první písemná zmínka, jméno lokality, průběh osídlení dané oblasti, tvar plužiny obce apod.).[5] O době vzniku mnohých sídel tak panují nejasnosti, nedostatečně je mnohdy osvětleno i osídlení celých oblastí.[6]

---

[1] Na Mostecku se měla stabilizovat krajina kolem poloviny 13. století a většina vesnic zde měla přetrvat až do 20. století (srov. Jan KLÁPŠTĚ, Proměna českých zemí ve středověku, Praha 2012, s. 236). Pro Strážnicko, jemuž bude věnována větší pozornost níže, uvádí F. Matějek, že většina osad, které později tvořily strážnické panství, existovala už v roce 1516. František MATĚJEK, Osídlení Moravy před třicetiletou válkou, Sborník historický 33, 1986, s. 31–87, zde s. 32.

[2] Výzkumem zaniklých středověkých osad se zabýval např. Ervín ČERNÝ, Výsledky výzkumu zaniklých středověkých osad a jejich plužin. Historicko-geografická studie v regionu Drahanské vrchoviny, Brno 1992; již dříve – především na základě písemných pramenů – vznikla přehledová práce František ROUBÍK, Soupis a mapa zaniklých osad v Čechách, Praha 1959.

[3] František SPURNÝ, K problematice kolonizace 16. a počátku 17. století na severní Moravě, in: Vývoj obydlí, sídlišť a sídlištní struktury na jižní Moravě, red. Emil Kordiovský – František, Čapka, Praha 1987, s. 261–264, zde s. 261–262.

[4] Jaroslav Bakala uvádí, že u řady středověkých městských lokalit je možné se spoléhat pouze na deperdita (Jaroslav BAKALA, K úloze městského fojta a lokačních listin, Folia Historica Bohemica 1, 1979, s. 231–237, zde s. 232).

[5] Např. Miroslav ŠTĚPÁNEK, Plužina jako pramen dějin osídlení, Československý časopis historický 15, 1967, s. 725–746; Václav FROLEC, Vesnická stavební kultura mezi středověkem a novověkem, Archaeologia historica 12, 1987, s. 47–51; Jiří ŠKABRADA, Nástin vývoje vesnických půdorysů a plužin v Čechách, Praha 2022 nebo také výzkumy plužiny E. Černého (srov. pozn. 2). František Spurný se také věnoval možnostem odvozovat u novověkého osídlení na základě plužiny druh osídlení podle hospodářského zaměření: zemědělské, smíšené hornicko-zemědělské apod. (F. SPURNÝ, K problematice (jako pozn. 3), s. 261–262).

[6] Nelze se proto divit, že například František Matějek v roce 1959 uvádí, že v jesenické oblasti nebyla počátkem 16. století kolonizace ještě ukončena, aby na konci 80. let 20. století konstatoval, že: „*řada panství byla již v předchozím období dotvořena v podstatě do podoby, jak je nalézáme v předvečer třicetileté války. Byla to zvláště velká jesenická panství severomoravská.*“ (František MATĚJEK, Feudální velkostatek a poddaný na Moravě s přihlédnutím k přilehlému území Slezska a Polska. Studie o přeměnách na feudálním velkostatku v 2. polovině 15. a v 1. polovině 16. století, Praha 1959, s. 236–237; TÝŽ, Osídlení (jako pozn. 1), s. 32).

Zakládání nových sídel v novověku bývá v literatuře spojováno mimo jiné se snahou využít i méně výnosné půdy.[7] Mezi dříve hojně zkoumaná témata patřil také původ nových osadníků.[8]

Novověké osídlení na jihovýchodní Moravě je především v etnografické literatuře zatíženo teoriemi o tzv. valašské a pasekářské kolonizaci. Například František Dostál v roce 1953 píše o valašské kolonizaci, které měla dle něj dosahovat až na strážnické panství,[9] příchod (kolonizace) skupiny pastevců na toto území je zmiňován také v monografii *Horňácko*,[10] toto tvrzení se nachází také v řadě dalších pracích.[11]

---

[7] Osídlení zemědělsky marginálních půd v mladším středověku a raném novověku, red. Tomáš Klír – Jan Klápště – Zdeněk Měřínský, Praha 2008. Autoři zde vychází z definic J. Petráně, např. Josef PETRÁŇ, Poddaný lid v Čechách na prahu třicetileté války, Praha 1964, a na jejich základě dělí území na úrodné nížinné, přechodné a neagrární horské oblasti; Tomáš KLÍR, Osídlení horských oblastí Čech ve středověku a raném novověku. Východiska interdisciplinárního výzkumu, Archaeologia historica 35, 2010, č. 1–2, s. 373–391, zde s. 378–379.

[8] Někteří autoři si také všímali přílivu německy mluvícího obyvatelstva, jenž na řadě území bylo později asimilováno. Novověká německá kolonizace směřovaná ze severních částí Moravy (Opavsko) do vnitrozemí (Bzenec). V rámci původních vrchnostenských držav, např. rodu Pruskovských, ji sledoval ve svém příspěvku Leoš VAŠEK, Novověká německá kolonizace na Lysicku, Vlastivědný věstník moravský 64, 2012, č. 3, s. 209–218, zde s. 209. I když zde autor blíže zkoumá až následující období, poběloho rské, lze se domnívat, že k obdobným případům docházelo také před bitvou na Bílé hoře (srov. Josef PEKAŘ, Bílá Hora její příčiny i následky, Praha 1921, s. 30–33). Původu poddaných na strážnickém panství podle jejich jmen (příjmení) se věnovala Marie GAJDOŠTÍKOVÁ, Příspěvek k fluktuakční problematice a k otázce platového a robotního zatížení poddanského lidu na panství strážnickém v první polovině století 17., diplomová práce, Filozofická fakulta, Masarykova univerzita, Brno 195[?], s. 60; autorka však své výsledky neřadila chronologicky, tudíž vedle sebe klade osoby ze sídel doložených již ve středověku a obyvatele z nových osad. Dále vzhledem k neustálenosti příjmení v této době se stává tato metoda velmi nespolehlivou. Vhodnější by bylo sledovat v tomto ohledu výskyt specifických příjmení v jednotlivých vesnicích tohoto panství, jež by mohl ukázat na to, odkud do nově zakládaných lokalit osídlenci přišli. Toto je možné vzhledem k tomu, že jsou pro toto období již k dispozici prameny protostatistické povahy.

[9] „[v moravské části Karpat] *... postupuje v 16. a 17. století valašská kolonizace (poměrně málo probádaná) po horských hřbetech a stráních až ke Strážnici.*“ (František DOSTÁL, Valaši a protifeudální boje na Valašsku v letech 1620–1642, Časopis Matice moravské 72, 1953, č. 1–2, s. 129–161, zde s. 132–133).

[10] „*Později tito Valaši splývali s rolnictvem, nepřišli-li sem ovšem již jako částeční rolníci.*“ (Horňácko. Život a kultura lidu na moravsko-slovenském pomezí v oblasti Bílých Karpat, red. Václav Frolec – Dušan Holý – Richard Jeřábek, Brno 1966, s. 23).

[11] „*Na Horňácko zasáhla též valašská kolonizace. Vrchnost použila* [v]*alachů, tj. pastýřů ovcí, etnického původu rumunského, ukrajinského a posléze i slovenského, kteří dovedli hospodářsky využít vyšších poloh.*“ (Jan SKÁCEL, O historii obce, in: Javorník 650, red. Beránková, Helena – Rychlík, Břetislav, Brno 2000, s. 7–57, zde s. 27); nejnověji Magdalena MAŇÁKOVÁ, Role školy a pedagogů v transmisi lidové kultury na Horňácku, disertační práce, Filozofická fakulta, Masarykova univerzita, Brno 2022, s. 13.

Osídlení zmíněné oblasti nelze rozhodně spojovat s pastevci dobytka (označovanými v dobové terminologii valaši),[12] neboť lze valachy spojovat pouze s tímto druhem režijního podnikání[13] a nelze jej obecně slučovat se vznikem nebo rozšířením některých novověkých sídel.[14] Většina badatelů pak zcela přehlíží fakt, že se jméno Valach (již v podobě příjmení, proto uváděno s V) objevuje i v Čechách již v první polovině 15. století.[15] O rozparcelování pasek výlučně touto skupinou obyvatelstva nejsou

[12] „*V inventáři z r. 1655 se čítá v radějovském panském dvoře kromě vlastních ovcí také 43 kusů valašského desátkového dobytka. V roce 1587 odeslal totiž olomoucký biskup Fridrichu ze Žerotína půl kopy koz na plemeno a dal je vybrat z valašského dobytka, který tehdy poddaní pásli daleko v horách. Valaši měli stádo přihnat na určité místo a ‚poučit', jak by se s takovým dobytkem bez škody a ublížení zacházet mělo. V sirotčích registrech z r. 1616 je pak jmenován radějovský ‚salašný' Krištof Cvikl. Valaši umožnovali pánům na východní a jihovýchodní Moravě hospodářské využití vyšších poloh.*" (Horňácko, red. V. Frolec – D. Holý – R. Jeřábek (jako pozn. 10), s. 23). To, že se dochovaly prameny o evidenci, či způsobu chovu dobytka v horách na strážnickém panství (ve zmiňovaném příkladě při radějovském dvoře, což je vesnice ležící nedaleko města Strážnice), nedokládá nic jiného než způsob tohoto režijního hospodářství. V žádném případě tyto příklady nedokládají příchod / kolonizaci / osídlování tohoto území touto skupinou obyvatelstva (přesněji pracovníky v tomto odvětví). Vrchnost pastevce (valachy), tj. své poddané, k tomto odvětví využívala, není ale v žádném případě možné spekulovat o jakémkoliv podílu této nuzné vrstvy obyvatel na podnikatelských záměrech místní šlechty.

[13] Vincenc Prasek přirovnává valašské vojvody k vrchnostenským úředníkům typu rychtář / fojt (Vincenc PRASEK, Kolik bylo valašských vojvodství. K dějinám našeho pastýřství, Selský archiv 2, 1903, č. 2, s. 83–92, zde s. 85). K tomuto přirovnání se přiklání také Dimitr KRANDŽALOV, O Valaších na Moravě a valašské kolonizaci v Karpatech, Československý časopis historický 10, 1962, s. 200–209, zde s. 206; TÝŽ, Současný stav studií o rumunských vlivech na Slovensku a na Moravě, Časopis Vlastivědné společnosti muzejní v Olomouci 60 (1), 1969–1970, č. 2–3, s. 19–38, zde s. 20 a 27. Vhodnější srovnání lze najít u pozic perkmistra (vinařství / vinohradnictví) nebo cechmistra, neboť tyto instituce (stejné jako valašské vojvody) nelze slučovat s funkcemi souvisejícími s vnitřní agendou nějakého sídla, nýbrž výhradně s agendou související s konkrétním hospodářským odvětvím (v tomto případě pastevectvím).

[14] Stejnou logikou by pak musely být například sklepní uličky považovány za vinařskou kolonizaci a na jejich výstavbě by se museli podílet vinohradní kopáči, což však neodpovídá skutečnosti; výstavbu sklepů iniciovali zámožnější sedláci po vzoru budování vrchnostenských lisoven a sklepů. V některých slovenských pracích se sice hovoří o zakládání vesnic valachů nebo podle tzv. valašského práva. Nicméně je patrné, že se zde slučuje, podobně jak bude níže ukázáno na příkladu Nové Lhoty, pastevectví se samotným podnikem zakládání sídla. U autorů je to vysvětlováno jako plynulý přechod od pastevectví k zemědělství, např. teze Emiliana Stavrovského (uvádí D. KRANDŽALOV, Současný stav (jako pozn. 13), s. 29–30). To, že pastevci na Moravě platili nižší platy především v podobě naturálií než ostatní poplatníci (na vesnicích lze zaznamenat i další neplatící obyvatelstvo, např. podruhy) souvisí s jejich nemajetností, a nikoliv s nějakým speciálním postavením vzešlým na základě starobylých privilegií dokládajících jejich svobodné postavení. Srov.: například „[J.] *Macůrek ve své knize na některých místech ujišťuje, že Valaši nebyli v poddanské závislosti, nebo* […] *u nich konstatuje absenci roboty.*" (D. KRANDŽALOV, O Valaších (jako pozn. 13), s. 207).

[15] D. KRANDŽALOV, Současný stav (jako pozn. 13), s. 29 a 37.

v pramenech žádné doklady. S největší pravděpodobností lze přeměnu pasek v zemědělskou půdu spojit, tak jak to činí Dimitr Krandžalov, s rolníky, kteří půdu již dávno používali k zemědělství.[16]

Tzv. pasekářská kolonizace byla postupně v literatuře odloučena od této domnělé valašské kolonizace, přesto zůstává spojována s tímto způsobem obživy (pastevectvím) a kultivování pasek touto sociální skupinou, či méně majetnými skupinami.[17] Z literatury, která podrobně rozebírá tuto problematiku jasně vysvítá, že kultivace pasek ani ve výše položených panstvích na Moravě nesouvisela zcela výlučně s tímto způsobem živobytí (pastevectvím),[18] a nelze ji jednoznačně spojovat s nejnuznějšími poddanými, neboť se s kultivací nových pozemků zabývala i sama šlechta při svých vrchnostenských dvorech.[19]

Lepšímu poznání způsobu zakládání nových sídel v novověku může napomoci také detailní, na archivních pramenech založené, zpracování konkrétních lokalit. Oprávněnost takovéhoto postupu bych chtěla ukázat na příkladu Nové Lhoty nacházející se na moravsko-uherské hranici na bývalém strážnickém panství.

Historiografická a etnografická literatura, prameny

Základní vhled do dějin strážnického panství přinesl ve svých pracích František Dvorský, zmínit lze především dosud nepřekonanou publikaci *Strážnický okres*.[20] V této své

---

[16] D. KRANDŽALOV, O Valaších (jako pozn. 13), s. 206.

[17] Podle Jaroslava Štiky probíhala pasekářská kolonizace od druhé poloviny 16. století téměř do konce 18. století a zasahovala do vývoje valašských sídel tak, že v jejím průběhu vznikly dvorcové vsi s rozptýleným půdorysem a úsekovou plužinou (Jaroslav ŠTIKA, Tradiční zemědělství na Valašsku, Praha 1971, s. 17).

[18] Známý je například příběh z 20. let 18. století synů zemřelého bači Mikuláše Rajnocha. „*Dekretem z roku 1721 dovolil kardinál šesti synům po zemřelém svém báčovi Mikuláši Rajnochovi, aby si postavili na jeho pozemcích nedaleko nového kostela (sv. Anny) po malém domku (s kouskem paseky) a chovali si za mírný poplatek po 4 kusech dobytka.*“ (Ladislav HOSÁK – František ZAPLETAL – Josef KRUMPLHOLC, Soudní okres bystřický, Přerov 1939, s. 113–114). Přitom nic nevíme o sociálním postavení dalších obyvatel bydlících v lokalitě kolem kostela sv. Anny (v dnešních Rajnochovicích), je však jasné, že tito žadatelé nebyli zdaleka první obyvatelé v této lokalitě, tak jak míní autoři, neboť dále uvádí: „*Rajnochové byli tedy první obyvatelé za Lhotou a po nich nazvána osada Rajnochovice.*“ Z dekretu totiž vyplývá, že tito žadatelé žádají v době, kdy byl kostel již vybudován.

[19] František NESVADBA, K pasekářské kolonizaci a valašské otázce na panství hukvaldském v 16.–17. století, Časopis Matice moravské 69, 1950, č. 3–4, s. 243–260, zde s. 247 a 254.

[20] František DVORSKÝ, Vlastivěda moravská. Strážnický okres. 2. Místopis, Brno 1914. F. Dvorský v této práci důsledně neodkazuje na prameny, proto někteří autoři došli k závěru, že F. Dvorského text, věnující se rodu Žerotínů, tedy majitelům panství ve sledované době

Obr. č. 1. Nová Lhota a průběh zemské hranice na mapě I. vojenského mapování, mapový list č. 124, Morava. − Zdroj: 1st Military Survey, Section No. 124, Austrian State Archive/Military Archive, Vienna; dostupné z: Laboratoř geoinformatiky Univerzita J. E. Purkyně: http://oldmaps.geolab.cz/map_viewer.pl?lang=cs&map_root=1vm&map_region=mo&map_list=m124 [cit. 12. 7. 2023].

práci podal výklad k některým starším pramenům k Nové Lhotě.[21] O rozbor nejstarší pramenné základny k tomuto sídlu se pokusil v nedávné době také Martin Šimša,[22] ve své práci se však neopřel o výsledky F. Dvorského a pokusil se o jejich vlastní interpretaci. Nová Lhota se v minulosti těšila rovněž zvýšené pozornosti, a to především

(16. a 17. století), je sestaven téměř výhradně ze zápisů v půhonných knihách: „[F. Dvorský se] *ve svém pojetí opíral o poměrně omezený okruh pramenů. Na prvním místě u něj stály zápisy v pohůnných knihách.*“ (Bronislav CHOCHOLÁČ – Tomáš KNOZ, Žerotínské století, in: Strážnice. Kapitoly z dějin města, red. Jiří Pajer a kol., Strážnice 2002, s. 107–146, zde s. 107). S tímto hodnocením nelze souhlasit, při bližším průzkumu Dvorského práce lze zjistit, že jeho pramenná základna byla mnohem širší, zpřístupnil například, byť ve výtazích, celou řadu listin z opisu v tzv. skalickém kopiáři. František Dvorský vycházel z opisu Ondřeje Woharky (MZA Brno, G 10 Sbírka rukopisů Moravského zemského archivu, kniha 302 Kodex Žerotínsko-Strážnický). Autor tuto informaci jednak sám uvádí v přehledu pramenů, dále je na první straně tohoto opisu vlepená papírová rubrika o výpůjčkách této archiválie, v níž je poznamenáno, že ji měl František Dvorský zapůjčenou během února a března 1909.

[21] F. DVORSKÝ, Vlastivěda moravská. Strážnický okres (jako pozn. 20), s. 358–364.

[22] Martin ŠIMŠA, Vznik a sídelní uspořádání obce Nová Lhota, Národopisná revue 15, 2005, č. 3, s. 167–177.

v národopisně zaměřených pracích.[23] Zde však autoři zcela ustoupili od vyhodnocování relevantních pramenů vztahujících se k vybraným jevům v lidové kultuře.[24]

Významným **pramenem** pro poznání nejstarších dějin nejen Nové Lhoty je **Žerotínsko-strážnický kopiář**,[25] který se nacházel ještě v 80. letech 20. století v Památníku národního písemnictví v Praze.[26] Dnes se tento rukopis nepodařilo dohledat.[27] V Moravském zemském archivu se ale nachází jeho kopie (tzv. costarová kopie).[28] Ve slovenské Skalici se nalézá jeho opis z počátku 17. století,[29] moderní opis tzv. skalic-

[23] V polovině 20. století byla totiž vybrána pro účely sepsání monografie reprezentující lidovou kulturu na Horňácku: Antonín VÁCLAVÍK, Národopisná práce na Moravě, Vlastivědný věstník moravský 2, 1947, č. 1–2, s. 3–15, zde s. 8. Tato vidina byla posléze realizována ve formě diplomových prací, např. Dušan HOLÝ, Folklór na Horňácku, diplomová práce, Filozofická fakulta, Masarykova univerzita, Brno 1956, Josef PEŠEK, Materiální kultura v Nové Lhotě, diplomová práce, Filozofická fakulta, Masarykova univerzita, Brno 1957 a Josef TOMEŠ, Duchovní a sociální kultura na Horňácku, diplomová práce, Filozofická fakulta, Masarykova univerzita, Brno 1959; šlo o studenty nově vzniklého Semináře pro etnografii a etnologii (Ústav evropské etnologie FF MU byl založen v roce 1946 jako Seminář pro etnografii a etnologii (srov. Horňácko, red. V. Frolec – D. Holý – R. Jeřábek (jako pozn. 10), s. 11; touto publikací měl být Václavíkův příslib vyplněn).

[24] Konstatují to již v úvodu: „*Bylo upuštěno od původního plánu začlenit do monografie samostatné kapitoly z pomocných věd atp.* […] *Nejnutnější údaje o zeměpisné poloze, rozloze a rázu kraje, o jeho dějinách atp. včleňujeme do úvodní kapitoly, která má především orientační smysl.*“ (Horňácko, red. V. Frolec – D. Holý – R. Jeřábek (jako pozn. 10), s. 12).

[25] Registra (knihy opisů úřadem vystavených písemnosti) byly v dobové terminologii také zvány kopiáři (Jindřich ŠEBÁNEK – Zdeněk FIALA – Zdeňka HLEDÍKOVÁ, Česká diplomatika do roku 1848, Praha 1984, s. 23).

[26] V knihovně Památníku národního písemnictví se rukopis nacházel pod sign. B 140/S. Na prvním foliu tohoto exempláře bylo rukou Josefa Chytila: „*Předešlých devět listů scházelo, když jsem knihu tuto darem obdržel léta 1852. J. Chytil.*“

[27] Rukopis byl v roce 1986 zapůjčen do MZA za účelem pořízení costarokopie. Dle vyjádření pracovníka PNP z listopadu 2022 je tento exemplář v tuto chvíli nezvěstný.

[28] Costarová kopie pražského kopiáře MZA Brno, G 10 Sbírka rukopisů Moravského zemského archivu, kniha č. 303 Kodex Žerotínsko-Strážnický.

[29] Štátny archív v Trnave, pracovisko Archív Skalica, Strážnické pantsvo, Žerotínsky kopiár. To, že tzv. skalický kopiář je opis, vyplývá z jeho srovnání s pražskou předlohou. Zatímco originál kopiáře se skládal ze dvou samostatných knih, které byly každá samostatně foliována, tak skalický opis má už průběžnou foliaci napříč celým rukopisem a jednotnou úpravu. Opsán byl nejdříve v roce 1627, do kdy je datována nejmladší listina v kopiáři. Do originálu kopiáře byla později dopsána ještě listina z roku 1673, která v opisu schází. V rukopisu, do kterého byl kopiář opsán, se mimo něj nachází ještě opisy účtů a strážnický urbář. Do Skalice se mohl opis dostat záhy po roce 1627, neboť tam odešel a v roce 1628 i zemřel poslední žerotínský majitel strážnického panství Jan Jetřich II. (Věra KYASOVÁ, F 90 Velkostatek Strážnice (1559–1945). Inventář, Brno 1968, s. VII).

kého kopiáře se nachází v Moravském zemském archivu.[30] Ve všech zmiňovaných rukopisech se nachází opis listiny vydané v roce 1610 Janem Fridrichem z Žerotína a na Strážnici pro Novou Lhotu.[31]

Dalším významným pramenem pro tuto lokalitu je **pozemková**[32] **a sirotčí kniha** založená Janem Fridrichem v roce 1609,[33] což je uvedeno na titulní straně této knihy; je to zároveň obsahově nejbohatší a nejstarší dochovaný pramen pro tuto lokalitu.

Třetím blíže zkoumaným pramenem jsou pasáže týkající se Nové Lhoty ve **strážnickém urbáři** pocházejícím nejdříve z roku 1617.[34] Strážnický urbář byl Leopoldem Noppem v roce 1903 datován do roku 1609,[35] v další své práci z roku 1922 uvádí již datum 1618.[36] V 50. letech 20. století však Marie Gajdoštíková ve své práci L. Noppovi připsala dataci 1617, s tvrzením, že toto datování bylo L. Noppovi vytýkáno.[37] M. Gajdoštíková pak sama zastává datování po roce 1617.[38] Na tuto dataci navá-

---

[30] Opis Ondřeje Woharky z roku 1868 (MZA Brno, G 10 Sbírka rukopisů Moravského zemského archivu, kniha 302 Kodex Žerotínsko-Strážnický).

[31] Dosud byla listina z roku 1610 známá především díky výtahu in: F. DVORSKÝ, Vlastivěda moravská. Strážnický okres (jako pozn. 20), s. 360–361. O její existenci se zmiňuje ale také už Gregor WOLNY, Die Markgrafschaft Mähren topographisch, statistich und historisch geschidert IV, Brünn 1846, s. 397.

[32] Jiří Pajer tento typ pramene nazývá knihami domovními, v samotném prameni se mluví o knihách purkrechtních (Jiří PAJER, Domovní a sirotčí knihy obce Nová Lhota (1609–1662), Strážnice 2010, nečíslovaná s. 6).

[33] MZA Brno, F 90 Velkostatek Strážnice (1559–1945), inv. č. 174 Registra purkrechtní Nová Lhota (1609–1662).

[34] MZA Brno, F 90 Velkostatek Strážnice, inv. č. 5 Urbář panství Strážnice a statku Velká (b. d.).

[35] Leopold Nopp datoval do roku 1609 všechny pozemkové knihy vzniklé na panství strážnickém, což není přesné, neboť se v tomto souboru nachází knihy datované do let 1593–1595 a jediná kniha datována do roku 1609 se týká Nové Lhoty. Společně s těmito knihami datoval do roku 1609 i strážnický urbář (Leopold NOPP, Poddanské poměry na Strážnicku před 300 roky, Časopis Matice moravské 27, 1903, č. 4, s. 316–326, zde s. 317.

[36] Leopold NOPP, Obrázky z dějin města Strážnice a řemeslných cechů, Strážnice 1922, s. 7.

[37] *„Ředitel Nopp, bývalý archivář patrimoniálního archivu strážnického ještě za doby vlády hrabat Magnisů na počátku tohoto století, kladl jej do r. 1617. Ozvaly se však námitky proti tomuto vročení.*“ (M. GAJDOŠTÍKOVÁ, Příspěvek (jako pozn. 8), s. 82).

[38] M. GAJDOŠTÍKOVÁ, Příspěvek (jako pozn. 8), s. 83. V příloze své práce tento urbář zpřístupnila TÁŽ, Urbarium bei der Herrschaft Strassnitz samt Welka, diplomová práce Filozofická fakulta, Masarykova univerzita, Brno 195[?].

zala Helena Mainušová a v roce 1964 na základě relevantních údajů datování mírně poupravila do let 1618/1619.[39] Jan Skácel a Jiří Pajer se přiklání k dataci 1617.[40]

Oproti těmto datacím spadajícím do konce druhého desetiletí 17. století uvádí Jaroslav Novotný bez bližšího zdůvodnění dvě datace (1595 a 1598).[41] Tyto nesprávné datace byly přejímány i do pozdějších studií.[42] S datováním urbáře do konce 16. století pracoval např. i František Matějek.[43] Nelze s jistotou tvrdit, že tito autoři k dataci dospěli pod vlivem F. Dvorského, nicméně je zarážející, že v jinak velmi kvalitním F. Dvorského textu jsou právě pasáže odkazující se na strážnický urbář rozkolísané. Objevuje se nejednou více názvů ale také více datací; F. Dvorský urbář(e) nazývá hned několika názvy „*starý*, *panství Strážnického*, *sepsaný za Jana Jetřicha I. z Žerotína*“, přičemž ani jednou tyto zápisy blíže nedatuje,[44] dále se objevuje v jeho textu také

[39] Helena MAINUŠOVÁ, Studie o pozemkové držbě poddaných. Rozbor pozemkových knih strážnického panství z konce 16. a první poloviny 17. století, diplomová práce, Filozofická fakulta, Universita Jana Evangelisty Purkyně, Brno 1964, s. 16 a 151.

[40] Jan Skácel zastává teorii, že nový urbář si pořídil v roce 1617 majitel panství Kašpar Melichar ze Žerotína (J. SKÁCEL, O historii (jako pozn. 11), s. 13; dále Strážnice, red. J. Pajer (jako pozn. 20), s. 113 a TÝŽ, Urbář panství Strážnice z roku 1617, Strážnice 2010, nečíslovaná s. 6).

[41] V roce 1959 vyšel časopisecký soupis některých moravských urbářů, avšak v této studii Jaroslav Novotný uvádí pro tento Strážnický urbář dvě datace, tj. 1595 a 1598 (Jaroslav NOVOTNÝ, Poddanská půda na Moravě v 16. a 17. století, Sborník archivních prací 9, 1959, č. 1, s. 162–237, zde s. 192 a 232. Datace 1595 se objevuje také v inventáři jeho pozůstalosti (Jiří RADIMSKÝ, Novotný Jaroslav, PhDr. – Opisy moravských urbářů. Dílčí inventář, Brno 1964, s. 83).

[42] V roce 1960 vychází práce Jiřího Jiráska s datací 1598. Autor se v poznámce pod čarou odkazuje právě na práci J. Novotného (Jiří JIRÁSEK, Urbáře jako pramen pro poznání předbělohorské vesnice, Sborník Matice moravské 79, 1960, č. 1, s. 112–128, zde s. 126). Naposledy byl strážnický urbář datován do roku 1598 (M. ŠIMŠA, Vznik (jako pozn. 22), s. 170).

[43] Přestože F. Matějek neudává, odkud tuto informaci přebírá, lze usuzovat, že tak činí na základě textu J. Novotného, i když jeho soupis urbářů v soupisu literatury neuvádí (F. MATĚJEK, Feudální velkostatek (jako pozn. 6), s. 19 a 486); v soupisu citovaných prací figuruje studie Jaroslav NOVOTNÝ, Svobodní rychtáři na Moravě, ve Slezsku a v sousedních územích německé kolonisace. 1. část, Historie a muzejnictví. Sborník Československé akademie zemědělských věd 3, 1958, č. 1, s. 39–52 – autor uvádí (s. 46, pozn. 1), že sestaví soupis urbářů citovaných v této práci na konci studie. Tento soupis se pak nachází v druhé části studie Jaroslav NOVOTNÝ, Svobodní rychtáři na Moravě, ve Slezsku a v sousedních územích německé kolonisace. Pokračování, Historie a muzejnictví. Sborník Československé akademie zemědělských věd 3, 1958, č. 2, s. 97–104, zde s. 104. Avšak ani v tomto soupisu se nenachází urbář ze Strážnice. Jistotu, že F. Matějek běžně čerpal informace z opisů J. Novotného, přináší až jeho konstatovaní v článku F. MATĚJEK, Osídlení (jako pozn. 1), s. 31.

[44] „*Dle starého urbáře byly platy Strážničanů a jejich povinnosti podle majetku a bytu velmi různé.*“; „*Dle starého urbáře panství Strážnického sepsaného za Jana Jetřicha I. z Žerotína měli následující platy* […].“ (F. DVORSKÝ, Vlastivěda moravská. Strážnický okres (jako pozn. 20), s. 84 a 316).

označení „*Žerotínský*“ (tentokráte již s datací 1594),[45] blíže nespecifikovaný je ve F. Dvorského textu také datovaný údaj 1591, opět se odvolávající na starý urbář,[46] v jeho textu lze nalézt také označení „*ve starém urbáři Petrovském z konce věku 16*“.[47] Z výše zmíněného vyplývá, že není zcela jasné, s kolika urbáři F. Dvorský pracoval, nebo si myslel, že pracuje. Také J. Novotným byl v minulosti zmiňován ještě jeden starší strážnický urbář, a to z roku 1546,[48] nicméně k jeho nespolehlivému datování se vyjádřil F. Matějek.[49] Spolehlivě je znám, jakožto nejstarší strážnický urbář, pouze jeden strážnický urbář, a to založený nejdříve v roce 1617.[50]

Osídlení prostoru dnešní Nové Lhoty jako modelový případ

Tematice původu prvních obyvatel Nové Lhoty se věnoval Josef Pešek, z pasáží jeho práce lze tušit, že zastával domněnku o původu prvních osídlenců coby dřevorubců.[51] Jeden z autorem citovaných úryvků z obecní kroniky týkající se vzniku Nové Lhoty (zápis z roku 1925) udává: „*Podle starých zpráv původní obyvatelé této horské osady byli dřevorubci, najatí vrchností panství strážnického ke kácení rozsáhlých pohraničních*

---

[45] „*Porovnáme-li platy v urbáři Žerotínském z r. 1594* […].“; „*Dle starého Žerotínského urbáře r. 1594 měli v Hrubé Vrbce následující platy a povinnosti:* […].“ (F. DVORSKÝ, Vlastivěda moravská. Strážnický okres (jako pozn. 20), s. 446 a 459).

[46] „*Dle starého urbáře z r. 1591 měli v Tvarožné Lhotě* […].“ (F. DVORSKÝ, Vlastivěda moravská. Strážnický okres (jako pozn. 20), s. 367).

[47] F. DVORSKÝ, Vlastivěda moravská. Strážnický okres (jako pozn. 20), s. 395.

[48] „*Strážnice* […], *urbář 1546. Brno StA, Slavkovský archiv*.“ (J. NOVOTNÝ, Poddanská půda (jako pozn. 41), s. 232).

[49] F. MATĚJEK, Feudální velkostatek (jako pozn. 6), s. 19. M. Šimša se také odkazuje ve svém textu na strážnický urbář z roku 1546, nicméně chybně uvádí jiný J. Novotného opis odhadu panství z let 1694–1700. MZA Brno, G 371 Novotný Jaroslav, PhDr., sign. 478 Strážnice 1694–1700 (srov. M. ŠIMŠA, Vznik (jako pozn. 22), s. 170 a 177). J. Novotný některé údaje do těchto svých opisů získal nejspíše z archiválie MZA Brno, G 436 Rodinný archiv Kouniců, karton 164, inv. č. 1526 Výtahy z urbářů strážnického panství 1700–1713.

[50] MZA, F 90, inv. č. 5 (jako pozn. 34).

[51] J. Pešek si jako reprezentanta tamního obyvatelstva vybral 67 let starého obyvatele domu čp. 239 ve Vápenkách, který si stěžuje v žádosti z 80. let 19. století na chudobu svou a své ženy; jako podpůrný argument k získaní výživného používá svoji 36letou dřevařskou službu v knížecích lesích (J. PEŠEK, Materiální kultura (jako pozn. 23), s. 29–30). Není zcela jasné, proč si J. Pešek jako příklad nuzného života tamních obyvatel při založení této lokality (tj. pro něj doba kolem roku 1598/1599) vybral obyvatele vedlejší obce Vápenky. Obec Vápenky vznikla totiž ještě později nežli Nová Lhota a sice až na počátku 18. století (Horňácko, red. V. Frolec – D. Holý – R. Jeřábek (jako pozn. 10), s. 21).

ních lesů.“[52] Jako další důkaz dřevorubeckého zaměstnání prvních osídlenců uvádí J. Pešek úryvek F. Dvorského z listiny z roku 1610: „[…] *dovolení, aby si při též své vsi Nové Lhotce role kopanice v horách a gruntech panství zdělali* […].“[53] Z něj vyvozuje, že v prvních letech osídlování, které podle něj probíhalo někdy kolem roku 1598/9, se osídlenci zabývali do roku 1610 dřevorubeckými pracemi, protože hospodařením v zemědělství se hodlali zabývat teprve několik let po založení (a sice od roku 1610). Dále uvádí, že Lhoťané byli k tomuto způsobu obživy (zemědělství) donuceni živořivým způsobem života dřevorubců.[54]

Reprezentanta vrstvy osídlenců (tedy majitelů lhotských gruntů) určitě nelze hledat v námezdních dřevorubcích, ostatně o nich tak nehovoří ani J. Peškem citovaná listina z roku 1610, zde jsou uváděni pololáníci a menší gruntovníci.[55]

M. Šimša ve svém textu zase naznačuje, že Nová Lhota mohla být založena z důvodu častých **sporů o hranice mezi jednotlivými majiteli strážnického a veselského panství**: „*Nastalé spory jasně ukázaly na problematičnost hranice v prostoru trvale neobsazeného lidmi, jakým bylo horní povodí Veličky (prostor dnešní Nové Lhoty a okolí), kde se střetávaly zájmy Strážnice (Suchov, Javorník) a Ostrohu (část Horního Němčí).*[…] *Sezonní přítomnost svých lidí a zvykové nároky na využívání území se v první polovině 16. století rozhodla strážnické vrchnost nahradit trvalým nepopíratelným nárokem. Tím bylo založení stálého zemědělského sídliště s grunty a jejich půdou*.“[56] Ve svém článku neuvádí prameny dokládající tyto spory, které měly souviset s využíváním lesních zdrojů majitelů strážnického panství, ale nejspíše vychází z F. Dvorského kapitoly *Strážnice majetkem pánů z Žerotína*.[57] Ve zmiňovaném textu F. Dvorského nejsou konkrétně zmiňovaný žádné půhony týkající se přímo vymezování hranic v okolí jmenovaných vesnic. Výjimku tvoří pouze jedna třetina Horního Němčí, nicméně spor o tento majetek skončil již v roce 1554 a konflikt byl vyřešen prodejem onoho problematického podílu Janu z Kunovic.[58] Část dalších zpřístupně-

---

[52] J. PEŠEK, Materiální kultura (jako pozn. 23), s. 46, text v kronice dále pokračuje: „*Ježto do určitých lhůt měli býti hotovi s vymýcením rubisk, říkalo se jim zkrátka ‚lhotaři‘ a místu kde si vystavěli první obydlí, se říkalo Lhota.*“ (SOkA Hodonín, AO Nová Lhota, inv. č. (kn.) 2 Pamětní kniha Nová Lhota, s. 3).

[53] F. DVORSKÝ, Vlastivěda moravská. Strážnický okres (jako pozn. 20), s. 360.

[54] J. PEŠEK, Materiální kultura (jako pozn. 23), s. 31–32.

[55] F. DVORSKÝ, Vlastivěda moravská. Strážnický okres (jako pozn. 20), s. 360.

[56] M. ŠIMŠA, Vznik (jako pozn. 22), s. 169–170.

[57] F. DVORSKÝ, Vlastivěda moravská. Strážnický okres (jako pozn. 20), s. 183–268.

[58] V roce 1497 zažaloval Václav z Vojslavic Jana ze Žerotína proto, že si nárokuje stejná práva jako on na Horní Němčí, přestože vlastnil pouze jednu třetinu. Opakující se spor o díl Horního Němčí byl vyřešen již roku 1554, kdy jej Jan ze Žerotína prodal Jaroslavu z Kunovic se vším příslušenstvím (F. DVORSKÝ, Vlastivěda moravská. Strážnický okres (jako pozn. 20), s. 185 a 218).

ných půhonů se týkala korigování těžby dřeva na strážnickém panství, tyto půhony však pochází z konce 15. a počátku 16. století a lze se opodstatněně domnívat, že vliv na založení Nové Lhoty neměly.[59]

Sezónní přítomnost a zvykové nároky na těžbu dřeva poddaných strážnických pánů odvodil M. Šimša nejspíše opět z F. Dvorského, a sice z jím parafrázované listiny z konce 16. století o výměře platů z vyrubaného dřeva ze strážnických lesů a velických hor svých poddaných.[60] O těžbě poddaných jiného člena žerotínského rodu (konkrétně z břeclavské větve) v lesích Jana Jetřicha I. se sice hovoří v další listině z roku 1597, nicméně v souvislosti se zákazem prodeje vyrubaného dřeva poddanými Velena z Žerotína někomu cizopanskému.[61] M. Šimša o těchto sporech dále uvádí, že měly skočit smírně „*povinnými platy cizích vesnic*.“[62] Samotné cizopanské platby veselské vrchnosti jsou uváděny jen a pouze ve strážnickém urbáři vzniklém nejdříve v roce 1617,[63] o kterém bylo již uvedeno, že nepochází z let 1598 a nelze ho tedy s listinami z roku 1597 a se skoro o sto let staršími půhony slučovat.

Zmíněnou tezi uvedenou M. Šimšou, že se vrchnost rozhodla zabezpečit si území dnešní Nové Lhoty založením sídliště, lze považovat za problematickou dále také

---

[59] Např. v roce 1494 měl žalovat Václav z Vojslavic Žerotíny za to, že jeho lidem z Kuželova je bráněno v horách strážnických honitbě a kácení dřeva. V roce 1527 zažaloval Burian Žampach Jana ze Žerotína, že jeho lidem z Hluku zakazuje jezdit do hor za Suchov a tam dříví k stavení a palivu svobodně rubat. Dřív prý za to tito lidé zaplatili mýto 2 denáry a svobodně dříví rubat mohli (F. DVORSKÝ, Vlastivěda moravská. Strážnický okres (jako pozn. 20), s. 184 a 209).

[60] „*Téhož roku* [1597] *dovolil* [Jan Jetřich I. svým poddaným] *za stejných podmínek* [jaké stály v další listině z roku 1597, citované také F. Dvorským] *rúbati dříví a voziti ze Strážnických lesů: Kněždubským za 46 měr ovsa a 46 slepic, Lhotským* [z Tvarožné Lhoty za stejný plat]*, Radějovským* […]*, Sudoměrským* […]*, Petrovským* […]*, Lideřovským* […]*, Staroměstkým* […]*. Ze Súchovských hor: Súchovským* […]*, Z Velických hor: Javornickým za 3472 měr ovsa a 3472 slepice, Vrbeckým za 54 měr ovsa a 54 slepic, Lipovským za 70 měr ovsa a 70 slepic, Velickým za 10572 měr ovsa a 10572 slepice.*“ (F. DVORSKÝ, Vlastivěda moravská. Strážnický okres (jako pozn. 20), s. 228).

[61] „*R*[oku] *1597 předstoupili poddaní sirotka Břeclavského, Ladislava Velena z Žerotína, před Jana Jetřicha, aby směli do Strážnických hor pro dříví potřebné si jezditi, Jan Jetřich jim to povolil za 31 ½ měř*[ic] *ovsa a 31 ½ slepice. Podmínky, za kterých směli do lesů na dřevo, byly: Nesměli rúbati lískového a dubového dříví na hole a loupati lipového dříví na líčí a provazy. Dříví cizopanským lidem nesměli prodávati, nýbrž jen vlastní potřebu krýti. Kdož by proti tomu jednal, pozbyl práva do hor choditi.*“ (F. DVORSKÝ, Vlastivěda moravská. Strážnický okres (jako pozn. 20), s. 227).

[62] M. ŠIMŠA, Vznik (jako pozn. 22), s. 170.

[63] J. PAJER, Urbář (jako pozn. 40), s. 3–4. Těmto stanoveným platbám také nemusel předcházet vůbec žádný půhon (minimálně žádný takový znám není), mohlo například dojít k domluvě a platby mohly být stanoveny a potvrzeny nějakou listinou.

proto, neboť bylo zvykem takovéto hranice opatřovat hraničními kameny[64] a tímto způsobem evidovat svůj územní majetek, nikoliv zakládat novou osadu a doufat, že díky tomu v jejím katastrálním obvodu nebude probíhat nelegální těžba dřeva nebo pytláctví. Ostatně k tomuto sloužila instituce hajného. Takový případ je znám z ještě mladšího období; z roku 1652 se dochovaly protokoly svědků dokládající průběh moravské a uherské hranice. Opakovaně je svědky uváděn hraniční kámen, kdy podle svědectví mělo dojít k jeho manipulaci na úkor pozemkových držav strážnických pánů.[65]

Zajímavé jsou tyto protokoly také proto, že se v nich objevují výpovědi dvou svědků z Nové Lhoty, a to Jíry Zámečníka[66] a Vávry Poláka. Ve svědectví Vávry Poláka se nachází pozoruhodné **líčení osídlování nedalekých uherských příhraničních končin**, kdy podle jeho slov: „[…] *asi před 70 lety ani Bukovce, Vrbovce, Novej Turej a Myjavy vystavených nebejvalo, než když pán strážnický z Žerotína jinak Břeclavský zemřel, teprve se počaly ty dědiny pro příčinu smrti jeho stavět, neb jim toho žádný nehájil.*“[67] Toto sdělení obsahuje celou řadu nepřesností, například obec Vrbovce byla založena již ve středověku a dokládá jí písemnost z roku 1394.[68] Stejně tak je nepravděpodobné, že by měl Vávra Polák ve svých 14 letech, neboť byl podle protokolu stár cca 84 let,[69] přehled o okolnostech vzniku jmenovaných uherských sídel. Je více než pravděpodobné, že tato sídla vznikla se souhlasem a možná dokonce za přičinění vlastní uherské vrchnosti, tak jak tomu bylo zvykem již v období středověku.[70] Dále není z výpovědi zcela jasné, kdo je přesně myšlen pánem strážnickým ze Žerotína jinak Břeclavským. Nejspíš je myšlen Jan mladší z Žerotína a na Břeclavi, který byl od konce 60. let 16. století prozatímním správcem strážnického panství. Správcem se stal po smrti Jana III. z Žerotína a na Strážnici († 1560) a jeho syna Bernarda († 1568) na dobu, než dosáhne plnoletosti (v roce 1577) jeho bratranec Jan Jetřich I. z Žerotína,

---

[64] Zdeněk PROCHÁZKA, Mezníky, in: Dějiny hmotné kultury II/1, red. Josef Petráň – Lydia Petráňová – Eduard Šimek – Jan Vogeltanz, Praha 1995, s. 396.

[65] Přepisy protokolů se nachází v knize: Strážnice, red. J. Pajer (jako pozn. 20), s. 385–392. Originál se nachází v MZA Brno, G 146 Rodinný archiv Magnisů Strážnice, karton 41, inv. č. 541 Hraniční spory moravsko-uherské v letech 1651 a 1652.

[66] Strážnice, red. J. Pajer (jako pozn. 20), s. 385.

[67] Tamtéž, s. 387.

[68] Ľudmila MASLÍKOVÁ, Vývoj osídlenia a mestotvorný proces v najzápadnejšej časti Nitrianskej stolice do začiatku 15. storočia, Historia nova 6, 2013, s. 48–70, zde s. 54–55.

[69] Strážnice, red. J. Pajer (jako pozn. 20), s. 387.

[70] Srov. František HOFFMANN, Urbanistické regulativy ve středověku a raném novověku, Časopis Matice moravské 136, 2017, s. 283–290.

který se stal podle závěti Jana III. dědicem tohoto panství.[71] Dědictví tak připadlo na kolínskou větev, nikoliv na břeclavskou, takže správě panství po smrti Jana III. nejenže se řádně někdo věnoval, ale na přelomu 60.–70. let 16. století to byl právě břeclavský pán, kterého má ale pamětník mylně za zemřelého.

Konec 16. století, tak jak bude na níže uvedených příkladech poukázáno, je obdobím s plně rozvinutou patrimoniální správou, proto lze považovat teorie o nahodilém/samovolném/nekontrolovaném založení Nové Lhoty za zcela nepřijatelné.

Svědectví pramenů

Doba založení a nejstarší prameny z přelomu 16. a 17. století. Ohledně doby založení Nové Lhoty panují v literatuře různé názory. M. Šimša uvádí hypotézu, že k založení došlo už v první polovině 16. století, zároveň ale udává, že se tak mohlo stát nejdříve po roce 1516–1517.[72] Novou Lhotu v této době ještě ale nedokládají žádné prameny.

J. Pešek zmiňuje doklad o existenci Nové Lhoty z konce 16. století, konkrétně z roku 1590. Odvolává se na údajná svědectví obyvatel *Lhoty u Strážnice* z tohoto roku, o nichž se zmiňuje ve svém článku Josef Macůrek.[73] Tato svědectví se týkala zjišťování průběhu hranic na mj. rožnovském panství.[74] Zmiňovanou Lhotou nemůže být ale Nová Lhota, hlavním důvodem, proč nemohlo jít o Novou Lhotu, je samo ur-

---

[71] V. KYASOVÁ, Velkostatek Strážnice (jako pozn. 29), s. VI a František ROUBÍK, Příspěvky k československé historické geografii, in: Sborník Archivu Ministerstva vnitra republiky Československé 6, 1933, s. 180–318, zde s. 232.

[72] Pro určení nejspodnější hranice neexistence Nové Lhoty autor vychází ze soupisu berně na strážnickém panství z roku 1516, kterou edičně zpřístupnil Jiří RADIMSKÝ, Berňová registra moravská z první poloviny 16. století. 3. část, Časopis Matice moravské 76, 1957, č. 3–4, s. 288–383, zde s. 335 a 381; srov. M. ŠIMŠA, Vznik (jako pozn. 23), s. 170, 174 a 175. Pokud by měla být nejspodnější hranice existence Nové Lhoty stanovena jen na základě tohoto typu pramene (berňová registra), je potřeba uvést, že se Nová Lhota nenachází ani v dalších berňových registrech z roku 1528 (Jiří RADIMSKÝ, Berňová registra moravská z první poloviny 16. století. 1. část, Časopis Matice moravské 72, 1953, č. 3–4, s. 269–359, zde s. 331). Zde je v majetku Bartoloměje ze Žerotína jmenováno pouze městečko Velká a Lipov, a vesnice Vrbka, Javorník a Zvolenov. V držení pána Jana ze Žerotína je sice uváděna Lhota, ale lze předpokládat, že jde o Tvarožnou Lhotu, neboť se již žádná další Lhota ve výčtu strážnického panství v soupisu nenachází.

[73] J. Pešek uvádí konkrétně toto: „*Josef Macůrek* […] *se zmiňuje o zúčastněných svědcích za účelem zjištění stavu hranic (1590) ze Lhoty u Strážnice.*“ (J. PEŠEK, Materiální kultura (jako pozn. 23), s. 74).

[74] Josef MACŮREK, Svědectví poddaných a jejich význam pro poznání východomoravského lidu v 16. a počátkem 17. století, in: Valašsko. Sborník o jeho životě a potřebách 5, 1956, č. 4, s. 141–155, zde s. 143.

čení *Lhota u Strážnice*. Nová Lhota se nacházela na začátku 17. století ve správním[75] a farním obvodu Velké nad Veličkou. Naproti tomu k strážnické farnosti a k tamnímu dvoru náležela Tvarožná Lhota. Z hlediska vzdálenosti leží Nová Lhota od města Strážnice 20 km vzdušnou čarou, Tvarožná Lhota se od města nachází pouhé 3 km. Pokud by takto označovaný svědek tedy skutečně svědčil v protokolech z roku 1590, šlo by s největší pravděpodobností o obyvatele Tvarožné Lhoty.[76] Dále jediný obyvatel ze Strážnicka, jak jej J. Macůrek v textu označuje,[77] mohl svědčit z toho důvodu, že v této době rožnovské panství vlastnila meziříčská linie Žerotínů,[78] a tento pramen, spíše než důkaz o starobylosti osady Nové Lhoty, může svědčit o pohybu poddaných v rámci jednotlivých držav Žerotínů.

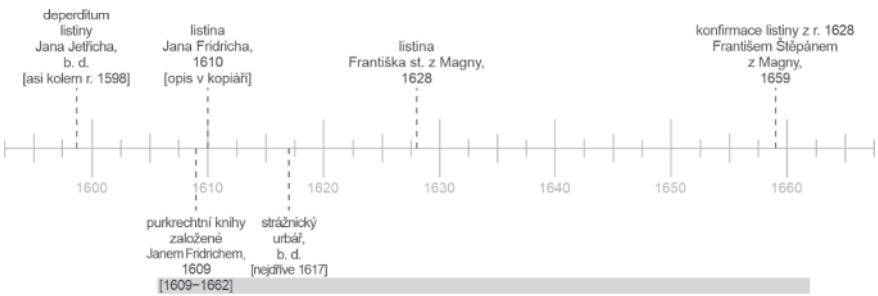

Obr. č. 2. Přehled nejstarších pramenů na časové ose. – Zpracovala autorka.

Pozemková a sirotčí kniha z roku 1609. Dobu vzniku této vesnice může naznačovat datum založení (1609) první dochované pozemkové a sirotčí knihy z Nové Lhoty. Tyto knihy patří do početného souboru pozemkových a sirotčích knih strážnického panství. Převážná část knih z tohoto souboru byla zakládána v letech 1593–1595

[75] K velickému statku náležely vedle městečka Velké čtyři vesnice: Javorník, Suchov, Hrubá Vrbka a Nová Lhota (H. MAINUŠOVÁ, Studie (jako pozn. 39), s. 18).

[76] Lze dále pochybovat, že by vesnice vzniklá nejdříve v tomto období (tj. konec 16. století, jak bude uvedeno dále v textu) mohla vygenerovat už v 90. letech 16. století osoby, které se identifikovaly původem z Nové Lhoty; protože např. svědkům v protokolech z roku 1617 bylo okolo 70–80 let (srov. J. MACŮREK, Svědectví poddaných (jako pozn. 74), s. 146–150).

[77] Peškova citace je velmi nepřesná, neboť J. Macůrek zmiňuje bez bližší specifikace pouze toto: „*Kromě toho vypovídali také svědkové z okolních panství:* […] *d) ze Strážnicka (ze Lhoty u Strážnice)*“ – z takových svědků pak uvádí pouze Jiřího Čuráka původem ze Strážnicka, bez uvedení, že by právě tento svědek pocházel ze Lhoty (J. MACŮREK, Svědectví poddaných (jako pozn. 74), s. 144). Je možné, že se ve výpovědích svědků z roku 1590 objevovali ještě další původem z této lokality a přesněji ze Lhoty, nicméně takové pamětníky autor studie ve svém výčtu neuvedl.

[78] Antonín KRÁTKÝ, Pánové z Žerotína, Přerov 1899, s. 28.

Janem Jetřichem I. ze Žerotína a na Strážnici.[79] Výjimku tvoří pouze sirotčí kniha obce Zvolenov, která s výše porovnávaným souborem nesouvisí, neboť byla založena břeclavskou vrchností[80] a do strážnické vrchnostenské kanceláře se dostala nejdříve v roce 1617.[81]

Většina knih ze souboru z 90. let obsahuje i retrospektivní zápisy z předchozích období, dále je u těchto knih patrné, že se odvolávají na údaje z jiných starších knih. Tak tomu však není v případě knih z Nové Lhoty, jak pozemková (purkrechtní či domovní) kniha, tak i sirotčí kniha, byly založeny ve zmiňovaném roce 1609 a to Janem Fridrichem z Žerotína a na Strážnici,[82] neobsahují retrospektivní zápisy a ani v jednom případě se v nich nevyskytuje odkaz na nějakou straší novolhotskou purkrechtní knihu; na základě jejich zápisů lze odvozovat stav pouze nedlouho před rok 1609.

Na přelomu 16. a 17. století, když byly zakládaný knihy jiných obcí strážnického panství, zřejmě nebyla potřeba zakládat knihy pro Novou Lhotu. Nová Lhota totiž nejspíše v letech 1593–1595 ještě neexistovala a pokud byla záhy založená, potřebovala nějakou dobu na své konsolidování. Až u plně konsolidovaných sídel lze totiž očekávat vhodné prostředí pro vznik majetkově-právních dokumentů jakými jsou pozemkové knihy.[83] V následujícím období[84] se pramenná základna pro tuto lokalitu začíná skutečně rozmnožovat. Zmíněné knihy dochované z této kanceláře svědčí o tom, že se dřívější novolhotské knihy nestaly obětí například řádění Bočkajovců (1605),[85]

---

[79] Edičně tento rozsáhlý soubor zpracoval Jiří PAJER, Domovní a sirotčí knihy panství strážnice z přelomu 16. a 17. století, online: http://www.panstvistraznice.cz/edice-historickych-pramenu-panstvi-straznice-0 [cit. 2. 10. 2022].

[80] MZA Brno, F 90 Velkostatek Strážnice (1559–1945), inv. č. 192 Registra sirotčí Zvolenov (Jiří PAJER, Sirotčí knihy obcí Petrova a Zvolenov (1593–1646), Strážnice 2010).

[81] V roce 1545 při vypořádávání bratrů Bartoloměje ze Žerotína a na Břeclavi s Janem III. ze Žerotína a na Strážnici došlo při prodeji veleckého panství k domluvě, že si Bartoloměj ponechá nadále obec Bobálov neb Zvolenov. K přiřazení obce Zvolenov ke strážnickému panství došlo až na základě smlouvy z roku 1617 mezi vnukem Bartoloměje Ladislavem Velenem ze Žerotína a na Břeclavi a synovcem Jana III. Kašparem Melicharem ze Žerotína (F. DVORSKÝ, Vlastivěda moravská. Strážnický okres (jako pozn. 20), s. 217, 248 a 250).

[82] MZA, F 90, inv. č. 174 (jako pozn. 33) a MZA Brno, C 17 Pozemkové knihy, sign. 387 Registra sirotčí Nová Lhota. Jan Fridrich toto panství spravoval od plnoletosti v roce 1609 do své předčasné smrti v roce 1617 (V. KYASOVÁ, Velkostatek Strážnice (jako pozn. 29), s. VI).

[83] Srov. U nové osady Příkřice (západní Čechy) došlo k zaknihování nového obydlí po 12 někde až po 20 letech; u osady Slatiny v některých případech až po 16. letech (Gustav HOFMANN, Heuristické problémy studia vzniku nových osad po roce 1654, in: Vývoj obydlí a sídlišť a sídlištní struktury na jižní Moravě, red. Emil Kordiovský – František Čapka, Praha 1987, s. 257–264, zde s. 258).

[84] Koncem prvního desetiletí 17. století.

[85] František Dvorský píše: „*Skoro celé město lehlo popelem, také radnice městská s bohatým archivem shořela.*“ (F. DVORSKÝ, Vlastivěda moravská. Strážnický okres (jako pozn. 20), s. 61).

či jiných katastrof. Toto tvrzení může potvrzovat také existence ještě starších knih; v první polovině 19. století byla například známá sirotčí kniha z města Strážnice z roku 1528.[86] Vzhledem k rozsahu zachovalého materiálu a dokladům o dřívějších knihách na strážnickém panství, nelze situaci vykládat jinak než, že před rokem 1609 nebylo vedení pozemkových knih pro Novou Lhotu ještě potřeba.

Deperditum Jana Jetřicha I. z Žerotína a na Strážnici. Prvním známým pramenem, který přímo dokládal existenci Nové Lhoty, byla nedochovaná listina Jana Jetřicha I. z Žerotína a na Strážnici; toto deperditum je zmiňováno v listině Jana Fridricha z Žerotína a na Strážnici z roku 1610.[87] V této listině se píše, že „[…] *lidé z Nových Lhotek, poddaní mojí, majíc od nebožtíka dobré paměti, urozeného pána, pana Jana Jetřicha z Žerotína, a na Strážnici, pana otce mého nejmilejšího, to dovolení, aby sobě při též vsi Nové Lhotce, role kopanice v horách a gruntech mých zdělali, týchž gruntův všelijak, a i pasúnky dobytka užívali, a z toho platy i všelijaké povinnosti, jako jiní poddaní, pánům strážnickým vykonávali.*“[88] Jan Jětřich I. z Žerotína zemřel v roce 1599,[89] a proto nejspíš Gregor Wolný datoval založení Nové Lhoty nedlouho před jeho úmrtí, neboť ve svém textu uvádí: „*Das D.*(orf) *wurde um 1598 durch Johann Dietrich v.*(on) *Žerotin angelegt,* […].“[90] A právě z G. Wolného vycházel s velkou pravděpodobností F. Dvorský, který kladl vznik Nové Lhoty též do doby kolem roku 1598.[91]

---

[86] Podle Antonína Bočka se mělo jednat o jednu ze starších městských sirotčích knih ze Strážnice, z ní si měl vypsat poznámky do své *Cestovní zprávy* v roce 1842 nazvané *Paměti města Strážnice z let 1541–1570* (Jan ŘEZNÍČEK – Mojmír ŠVÁBENSKÝ, G 10 Sbírka rukopisů Moravského zemského archivu 13./14. stol. (1200–1999). Inventář, Brno 2008, s. 141). Opis přílohy této cestovní zprávy se nachází v MZA Brno, G 10 Sbírka rukopisů Moravského zemského archivu, inv. č. 9 Paměti města Strážnice z let 1541–1570 v městské sirotčí knize z roku 1528. Originál této přílohy se nachází v MZA Brno, G 34 Boček Antonín, inv. č. 773 Příloha Bočkovy cestovní zprávy z roku 1842. Informace o této strážnické knize uvádí také ve svém konceptu cestovní zprávy, zde ale užívá označení *Stadtbuch* (MZA Brno, G 34 Boček Antonín, karton 3, inv. č. 584 Koncepty cestovních zpráv za rok 1842, fol. 62r).

[87] Známá je tato listina především díky výtahu in: F. DVORSKÝ, Vlastivěda moravská. Strážnický okres (jako pozn. 20), s. 360–361. O její existenci se zmiňuje už G. WOLNY, Die Markgrafschaft (jako pozn. 31), s. 397.

[88] MZA, G 10, kniha 303 (jako pozn. 28), fol. 93v.

[89] A. KRÁTKÝ, Pánové z Žerotína (jako pozn. 78), s. 11 a F. DVORSKÝ, Vlastivěda moravská. Strážnický okres (jako pozn. 20), s. 228.

[90] Dataci údajného založení okolo roku 1598 G. Wolný nejspíše odvozoval právě na základě nenápadné zmínky v listině z roku 1610 (G. WOLNY, Die Markgrafschaft (jako pozn. 31), s. 397).

[91] F. DVORSKÝ, Vlastivěda moravská. Strážnický okres (jako pozn. 20), s. 358. Rok 1598 uvádí jako první písemnou zmínku o Nové Lhotě také M. ŠIMŠA, Vznik (jako pozn. 22), s. 170, 173 a 174. Odkazuje se ale nesprávně na strážnický urbář, který z tohoto roku nepochází, který místy datuje také do roku 1599.

Ze zmínky o listině Jana Jetřicha explicitně nevyplývá, že se listina týkala také založení tohoto sídla, lze však předpokládat, že i tyto pasáže byly původně jejím obsahem. A dochovaný úsek nejspíše pochází z níže se nacházejících pasáží, které upravovaly další okolností související se zakládáním sídla.

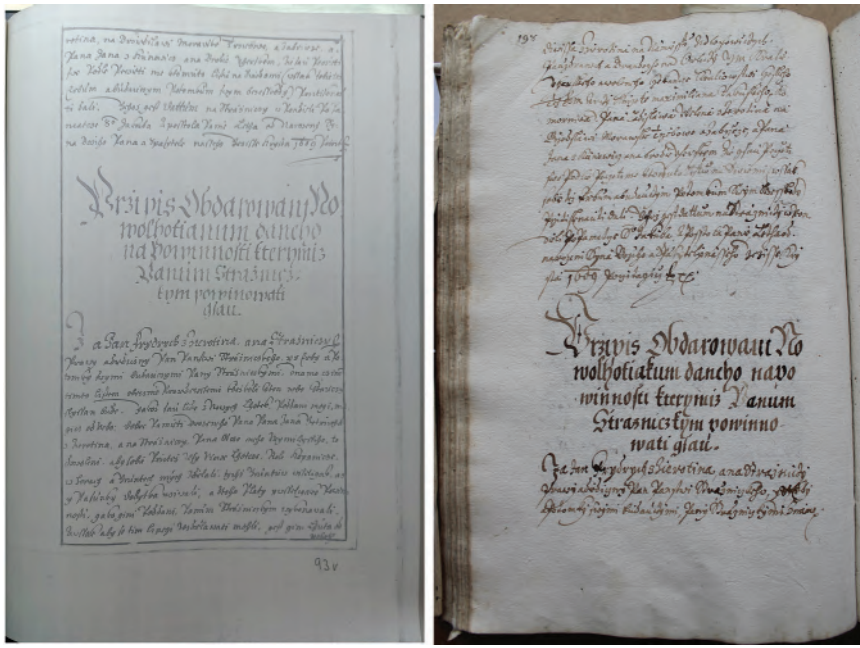

Obr. č. 3. Srovnání podoby tzv. pražského (vlevo) a skalického (vpravo) kopiáře. – Zdroj: MZA Brno, G 10, kniha 303, fol. 93v (vlevo); ŠA Trnava, archiv Skalica, Strážnické pantsvo, Žerotínský kopiář, s. 198 (vpravo).

Listina Jana Fridricha z roku 1610. Rekonstruovat obsahovou stránku nedochované listiny Jana Jetřicha I. napomáhá také sama listina z roku 1610 vydaná Janem Fridrichem z Žerotína a na Strážnici, tedy ty části, které se netýkají listiny Jana Jetřicha I. a byly rozebrány výše.

V této listině je totiž uváděno, že poddaným z Nové Lhoty byla dána lhůta, aby mohli své grunty i s pastvou pro dobytek dobře vystavět a zúrodnit,[92] během ní nemuseli vykonávat žádné povinnosti ani odvádět platby. Tato lhůta trvala ještě v době, kdy

[92] „[…], *role kopanice v horách mých zdělali, týchž gruntův všelijak, a i pasůnky dobytka užívali,* […].“ (MZA, G 10, kniha 303 (jako pozn. 28), fol. 93v).

panství převzal Jan Fridrich, tedy v roce 1609 („*Avšak aby se tím lipěji vzdělávati mohli, jest jim lhůta od robot a povinností až do ujetí statku mého činěna.*“).[93] Přibližnou představu, jak dlouhá tato lhůta mohla být, dávají zakládací listiny ulice Žerotín a obce Zvolenov, kde je uváděna sedmiletá lhůta, během níž obyvatelé, kteří v dané lokalitě chtěli stavět, nebyli nuceni platit žádné poplatky ani robotovat.[94] S přihlédnutím k první dochované archiválii, kterou je pozemková kniha založená v roce 1609, připadá začátek plynutí oné lhůty právě do prvního desetiletí 17. století.[95]

Není známo, zda byla udělena pro Novou Lhotu též sedmiletá lhůta. Lhůta mohla být i delší, není možné si však představit, že by mohla být nějak výrazně delší. Ať už bude počítáno zpětně s délkou lhůty až od doby vydání listiny z roku 1610, nebo již rokem převzetí panství Janem Fridrichem v roce 1609, nelze jít při tomto odhadu dále než za horizont 11–12 let (tj. k roku 1598/1599) trvající lhůty. Dokonce je možná i ta varianta, že mezi vydáním povolení ke stavbě a faktickým započetím výstavby tohoto sídla mohlo dojít k proluce. Výstavbu Nové Lhoty lze tady bezpečně klást právě na přelom 16. a 17. století.

Problematika robot

Problematika robot je frekventovaným tématem v řadě historiografických pracích,[96] není tedy divu, že si tohoto fenoménu všímal také F. Dvorský ve své práci *Strážnický okres*. V listině z roku 1610, se totiž nachází i pasáž: „*Jmenovitě mimo ten plat, kteryž mi jsou podle správních register, od starodávna povinni,* […].“[97]

---

[93] MZA, G 10, kniha 303 (jako pozn. 28), fol. 93v–94r.

[94] Listina o založení ulice Žerotín ve Strážnici pochází z roku 1500 (otištěna in: Strážnice, red. J. Pajer (jako pozn. 20), s. 358–359) a zakládací listina vsi Zvolenov z roku 1514 (MZA, G 10, kniha 303 (jako pozn. 28), fol. 158r–159v (původní foliace druhé části knihy 85r–86v) a Štátny archív v Trnave, pracovisko Archív Skalica, Strážnické panstvo, Žerotínský kopiář, s. 351–355. Z roku 1732 pochází také vidimus tohoto privilegia, pod stejnou signaturou se nachází také novodobý opis této archiválie: MZA Brno, G 146 Rodinný archiv Magnisů Strážnice, karton 1, inv. č. 6 Privilegium zum Bau des Dorfes Zvolenow. Obě listiny vykazují vysokou míru obsahové podobnosti (stejné formulace, výše poplatků, lhůt atd.). Mohlo se tak na žerotínském panství vycházet při vydávání těchto listin z ustáleného formuláře.

[95] Nejspíše také proto už G. Wolný nekladl založení Nové Lhoty dále než rok před smrt Jana Jetřicha I. ze Žerotína a na Strážnici, přestože Jan Jetřich spravoval panství v letech 1577–1599 (V. KYASOVÁ, Velkostatek Strážnice (jako pozn. 29), s. VI).

[96] Např. Jan REICHERT, O robotách lidu sedícího na statcích pánů z Pernšteina v 16. století na Moravě, Časopis Matice moravské 1, 1869, č. 2, s. 74–78 nebo TÝŽ, Platy a roboty poddaného lidu na statku Trnáveckém na Moravě roku 1572, Časopis Moravského musea zemského 4, 1904, č. 1, s. 1–17.

[97] MZA, G 10, kniha 303 (jako pozn. 28), fol. 94r.

Přestože jsou F. Dvorského úvahy o snižování robot správné, nečiní tak na základě srovnání dvou správných dokumentů (tj. srovnání listiny z roku 1610 a povinností ze strážnického urbáře [1617]). F. Dvorský se této chyby při srovnávání dopustil z toho důvodu, že soupis povinností v listině z roku 1610 považuje za mnohem vyšší (především pak předepsané počty orby a žetí). Zmátlo jej, že v listině z roku 1610 jsou uváděny povinnosti také pro pololáníky, i když se tato sociální skupina v obci vůbec nenacházela.[98] Pololáníci můžou v listině figurovat z důvodu mechanického opsání z formuláře, což F. Dvorský při svém srovnání nezohlednil.

Dále je velmi pravděpodobné, že původní platby a výše robot poddaných mohly být uvedeny v nedochované listině Jana Jetřicha (ty mohly být podobné, nebo stejné, jako u obce Zvolen a ulice Žerotín, kde listiny stanovovaly 6 dní robot a platbu 8 grošů).[99]

Novolhotští měli proti výši robot stanovených patrně listinou Jana Jetřicha výhrady, neboť právě z tohoto důvodu se na Jana Fridricha v roce 1610 obrátili. Ten jim tedy vydal onu novou listinu, v ní se také uvádí: „*Však prohledajíc na to, že nevšelijak rovnost v živostech svých pro neplnou příležitost položení kdež bydli mají, pročež také že by s jinými vesnicemi zouplna robot a povinností vykonávati nemohli.*“[100] Obyvatelé Nové Lhoty tedy argumentovali při žádosti o snížení robot nerovností postavení, především polohou jejich sídla (Nové Lhoty). Poddaní, kteří již v této době mohli život v odlehlé vesnici skutečně pociťovat a vzhledem k tomu, že jim nejspíše končila lhůta a hrozilo, že si povinnosti začne nová vrchnost nárokovat, se snažili vyprosit si u nového pána mírnější povinnosti.

Není jasné, zda vzniku plateb a povinností uvedených ve strážnickém urbáři nepředcházela také nějaká listina vydaná novou vrchností, v tomto případě přichází do úvahy Kašpar Melichar z Žerotína nebo případně Ladislav Velen z Žerotína a na Břeclavi, který si také po smrti Jana Fridricha jistou dobu nárokoval panství,[101] nicméně ani tento dokument nemusel být a pravděpodobně nebyl z pohledu Novolhotských výhodný, neboť při změně vlastníka panství, když si Novolhotští nechávali v roce 1628 potvrzovat svoje práva u nové vrchnosti, dostavili se před Františka staršího z Magny se zmiňovanou listinou od Jana Fridricha z Žerotína.[102]

---

[98] Pololáníci nejsou zachyceni v pozemkové ani sirotčí knize z roku 1609 (MZA, F 90, inv. č. 174 (jako pozn. 33) a MZA, C 17, sign 387 (jako pozn. 82)).

[99] 4 groše na den sv. Jiřího a 4 groše na den sv. Václava (srov. pozn. 94).

[100] MZA, G 10, kniha 303 (jako pozn. 28), fol. 94r.

[101] „*Po bezdětné smrti Jana Frydrycha z Žerotína zajal násilím Ladislav Velen z Žerotína panství Strážnické, ale brzy byl přinucen panství to odevzdati bližšímu dědici Kašparu Melicharovi z Žerotína.*“ (F. DVORSKÝ, Vlastivěda moravská. Strážnický okres (jako pozn. 20), s. 248).

[102] Znění listiny se dochovalo v konfirmaci Františka Štěpána staršího z Magny z roku 1659 (Archiv Národního muzea, Sbírka pergamenových listin, sign. Perg-A1419; listinu daroval muzeu v roce 1878 Jindřich Stürzenhofer, farář v Kylešovicích u Opavy). Samotnou inzerovanou listinu

Tab. 1. Srovnání výše robot dochovaných pro Novou Lhotu z počátku 17. století.

Povinnosti v listině z roku 1610	Povinnosti v urbáři z roku 1617	Povinnosti v listině z roku 1628
orání a žetí 2 dny (pololáník)		
orání 1 den (čtvrtláník)	orání 3 dny	orání 3 dny
žetí 1 den (čtvrtláník)	žetí 2 dny	žetí 3 dny
louka Omižná	louka Omižná	louka Omižná
dříví rubati		dříví rubati
pěší roboty	pěší roboty	pěší roboty
vart a vojna		vart a vojna
	hofeři len	hofeři len
	hoferkyně len	hoferkyně len
	hofeři zahrada, zelí	hofeři zahrada, zelí
	ovce prát a holt	ovce prát a holit
	příze	příze
		šest sáhů dřev
		víno a pivo šenkovat
		o Vánocích pachole posílat

Přestože se dožadovali potvrzení povinností z důvodu nouze, která je stihla kvůli vojenským nepokojům,[103] lze vidět při srovnání výčtu povinností, že v tomto případě byli nuceni dohodnout se s vrchností na mnohem vyšší denní taxe robot, než jakou jim ukládala listina Jana Fridricha, robota dokonce stoupla i v porovnání se strážnickým urbářem.

Listina Františka staršího z Magny z roku 1628 je inzerovaná v konfirmaci, kterou nechal vystavit jeho synovec František Štěpán z Magny v roce 1659. Listina byla potvrzena v nezměněné podobě. Konfirmaci z roku 1659 pak znovu potvrdil v roce 1701 Josef Antonín z Magny.[104] Nepokračoval tedy minimálně prozatím trend zvyšovaní povinností poddaných, který lze zaznamenat na začátku 17. století.

Františka z Magny vydal: Josef KALOUSEK, Řády selské a instrukce hospodářské 1627–1698, Praha 1906 (= Archiv český 23), s. 13–16. Zmíněnou konfirmaci z roku 1659 konfirmoval v roce 1701 Josef Antonín z Magny. V roce 1709 byl pořízen vidimus této konfirmace uherskohradišťskou městskou radou. Tento vidimus se dochoval v dalším vidimusu, pořízeném v roce 1732 strážnickými piaristy (MZA Brno, G 146 Rodinný archiv Magnisů Strážnice, karton 4, inv. č. 331 [nefoliováno]).

[103] J. KALOUSEK, Řády selské (jako pozn. 102), s. 13.

[104] Viz pozn. 102.

Závěrem

V případě založení Nové Lhoty se postupovalo obdobným způsobem, jakým byly zakládány vesnice již ve 13. století.[105] Jednalo se o plánované založení, kdy noví osídlenci dostali lhůtu, během níž byli osvobozeni od všech břemen. Tato lhůta dala ve sledovaném případě sídlišti i jeho jméno. Pro Čechy uvádí Vladimír Šmilauer, že jméno Lhota, vázané na jisté právní vztahy, bylo u sídlišť vzniklých v Čechách po roce 1600 již neživé a objevuje se v místních jménech jen ve zvláštních případech.[106] V případě užití tohoto místního jména u Nové Lhoty v samém závěru 16. století lze vidět, že jeho užití stále souvisí s tímto právním instrumentem a jméno této obce bylo skutečně odvozeno od oné lhůty související s osvobozením na určitý čas od všech forem poplatků.[107]

Lze spekulovat o tom, že nedochovaná zakládací listina Jana Jetřicha mohla být z pohledu Novolhotských problematická, takže při úspěšné změně robotních povinností sepsaných v listině Jana Fridricha z roku 1610 bylo o dalším osudu staré listiny rozhodnuto; čekal ji osud již nepotřebného dokumentu.

Na základě listiny z roku 1610 a dalších dochovaných dokumentů lze toto sídlo charakterizovat jako plně zemědělské a je nutné konstatovat, že dřívější teorie o nahodilém osídlení dřevorubců nebo pastevců s rumunskými kořeny[108] jsou pouhými fabulacemi bez opory v pramenech.

Z výše předloženého příspěvku dále vyplývá důležitost využívat při zkoumání tématu dobové prameny, a to i dochované v opisech, neboť díky listině zachované pouze v registrech bylo možné alespoň částečně rekonstruovat podobu nedochované za-

---

[105] Jan KLÁPŠTĚ, Odkud se vzaly Lhoty, in: TÝŽ, Proměna (jako pozn. 1), s. 240–242 a Josef ŽEMLIČKA, Čím byla Lhota, in: TÝŽ, Království v pohybu, Praha 2014, s. 89–93.

[106] Vladimír ŠMILAUER, Osídlení Čech ve světle místních jmen, Praha 2015, s. 251 a 349.

[107] Užití tohoto názvu na strážnickém panství na konci 16. století může také naznačovat jistou tradici u užívání těchto dříve pouze právních nástrojů u tamních místních jmen ještě v novověku. Obdobná situace se totiž udála na začátku sledovaného století u obce Zvolenov, neboť její jméno zachycuje jinou část související s právním aktem založení nového sídla, a to s jeho svolením (z vůle). K názvu obce Zvolenov F. DVORSKÝ, Vlastivěda moravská. Strážnický okres (jako pozn. 20), s. 479; blíže k pomístnímu jménu Zvole Antonín PROFOUS, Místní jména v Čechách. Jejich vznik, původní význam a změny. Díl IV. S–Ž, Praha 1957, s. 796 anebo Vincenc BRANDL, Glossarium illustrans bohemico-moravicae historiae fontes, Brünn 1876, s. 367.

[108] „*Lid si vypráví, že Novolhoťané jsou prý Rusíni z Bukoviny nebo Poláci apod. A v samotné Nové Lhotě můžeme zaznamenat vyprávění, že osadu založili ‚zuodejé' z Rumunska.*" nebo „*Podle vlastivědného materiálu v Hodoníně (sv. Nová Lhota, Vápenky) usadili se zde lesní dělníci, které vrchnost povolala ze Štýrska na lesní práce.*" (Horňácko, red. V. Frolec – D. Holý – R. Jeřábek (jako pozn. 10), s. 36). „*Obec Nová Lhota je nejmladší, ale také nejvýše položenou horňáckou vsí. Byla osídlena až s karpatskou valašskou kolonizací v 15. a 16. století.*" (M. MAŇÁKOVÁ, Role školy (jako pozn. 11), s. 13).

kládací listiny tohoto sídliště. Neméně důležité je také sledovat dochování písemností na celém panství – je totiž zřejmé, že nelze předpokládat existenci nějakého novověkého sídla na strážnickém panství bez podložení jakýchkoliv dokladů. Zároveň je nutné očekávat jistou prodlevu od samotného aktu vydání zakládací listiny a dobou, než nastane potřeba vést pro už konstituovanou vesnici další úřední dokumenty (pozemkové knihy apod). U Nové Lhoty tak bylo možno na základě pramenů, které se pro ni začínají hojně objevovat od konce prvního desetiletí 17. století a zároveň zmínky o právě končící lhůtě v listině z roku 1610, její založení bezpečně datovat na přelom 16. a 17. století.

PŘÍLOHA

1610, březen 19., Strážnice, Jan Fridrich z Žerotína a na Strážnici upravuje poddaným z Nové Lhoty výše robot.

Edice je pořízena dle costarokopie žerotínského kopiáře ze 17. století (původně PNP Praha, sign. B 140/S, dnes nezvěstné; costarokopie v MZA Brno, G 10, kniha 303, fol. 93v–94v). – Další opisy: Tzv. skalický kopiář, ŠA Trnava, archiv Skalica, Strážnické pantsvo, Žerotínský kopiář, s. 198–201 (opis pořízený v 17. století ze žerotínského kopiáře); MZA Brno, G 10, kniha 302, fol. 94r–95v (moderní opis z 2. poloviny 19. století z tzv. skalického kopiáře); MZA Brno, G 146, kar. 2, inv. č. 35, fol. 14–17 (moderní opis z 2. poloviny 19. století z tzv. skalického kopiáře).

Já Jan Frydrych z Žerotína, a na Strážnici pravý a dědičný pán panství strážnického, i s erby i potomky svými budoucími pány strážnickými, známo činím tímto listem obecně přede všemi, kdežkoli čten nebo čtoucí slyšán bude, jakož sou lidé z Nových Lhotek, poddaní mojí, majíc od nebožtíka dobré paměti urozeného pána, pana Jana Jetřicha z Žerotína, a na Strážnici, pana otce mého nejmilejšího, to dovolení, aby sobě při též vsi Nové Lhotce, role kopanice v horách a gruntech mých zdělali, týchž gruntův všelijak, a i pasúnky dobytka užívali, a z toho platy i všelijaké povinnosti, jako jiní poddaní, pánům strážnickým vykonávali.

Avšak aby se tím lípěji vzdělávati mohli, jest jim lhůta od robot a povinností až do ujetí statku mého činěna.

I poněvadž panství mé velické, jak na lidech, tak i jiném hospodářství k takové záhubě, skrze ten vpád nepřátelský jest přivedeno, chtíc, aby tíž lidé novolhotští již také při témž dvoře velickém povinnosti své spolu s jinými vesnicemi vykonávali. Však prohledajíc na to, že nevšelijak rovnost v živnostech svých pro neplnou příležitost položení kdež bydli mají, pročež také že by s jinými vesnicemi zouplna robot a povinností vykonávati nemohli. Tou příčinou vidouc jejich všelikou poddanost a poslušenství jak ku pánu otci mému nejmilejšímu, již nebožtíku, tak i ke mně konané jsa k nim milostí a láskou nakloněn, takto sem se s nimi o všecky roboty a povinnosti smluvil a porovnal.

A mimo to nemají v nic více jak ode mne, tak i od budoucích erbů mých a potomků a držitelů panství strážnického, potahováni býti nyní i v časích budoucích.

Jmenovitě mimo ten plat, kterýž mi jsou podle správních register, od starodávna povinni, toto se mi vykonávati dobrovolně uvolili:

Item každý pololáník povinen jest a bude nyní i v časích budoucích, každého roku na roli mé při dvoře velickém po dva dny orati, a to rozdílně: jeden den na pod vrškách ozimých a druhý den, když se k setí ozimému orává. Čtvrtníci pak polovici tak mnoho. Totiž vždycky dva s spříhou na každou oračku již dotčenou po jednom dni povinni jsou na též roli mé vorati, a k takovému orání obojí, jak pololáníci, tak i čtvrtníci, s východem slunce na roli se postavovati, a až do slunce západu orati, při čemž dýle zdržováni býti nemají.

Item též lidé lhotečští všichni usedlí mají a uvolili se, pololáníci po dvouch, čtvrtníci po jednom, též podsedníci po jednom dni při dvoře mém Velickém obilí žíti.

Item povinni jsou louku slove Omižnou sami všecku, když se jim rozkáže, posíci, seno zhrabati a do kozlů pěkně složiti.

Item tíž lidé povinni jsou dříví všelijaké v horách k stavění dvoru Velického, když se jim rozkáže, rubati.

Item pěší roboty všelijaké dvoru velickému, když se jim rozkáže, povinni jsou vykonávati a hofeři jejich jim v tom nápomocni býti mají.

Co se pak kdy jakých vart, buď k zámku Strážnici, aneb ke dvoru velickému, neb výprav na vojnu dotýče, tu také s jinými vesnicemi zároveň, jako se jindy zachovávalo, státi mají.

A mimo to, což se tuto zejména dokládá, v nic více ani v žádné povozy koňmi ode mne, erbů a budoucích potomků mých, držitelů panství strážnického a velického, jak ke dvoru Velickému, tak ovšem k zámku Strážnici ani nikam jinam žádným vymyšleným způsobem potahováni býti nemají nyní i v časích budoucích.

Čemuž že se jim z strany mé za dosti státi má pro jistotu a pevnost toho pečeť svou vlastní k tomuto listu přitisknouti sem dal a v něm se rukou vlastní podepsal, a k tomu dožádal sem se urozeného pána Petra Vojsky z Bogdunčovic na Veselí a Količíně, že jest pečeť svou podle pečeti mé k tomuto listu na svědomí (sobě však a erbům i potomkům svým beze škody) přitisknouti dal.

Kteréhožto listu jest datum na Strážnici v pátek před nedělí lætare. Léta od narození syna Božího pána a spasitele našeho Ježíše Krista 1610 počítajíc.

Jana Křivánková

Selected aspects of late colonisation of the 16th century. Time of establishment of Nová Lhota in the Strážnice Dominion

The presented essay deals with the establishment and the beginning of the Nová Lhota village. By means of an analysis of written documents the paper attempted to review conclusions presented in the existing literature regarding the time and circumstances of the establishment of this settlement.

Older essays stated that Nová Lhota was established at the very end of the 16th century. However, later on, an opinion dating the establishment of the village to the first half of the 16th century was presented. However, this opinion was denied by the absence of land and orphan registers related to Nová Lhota originating from the end of the century since these registers were established in this dominion for older villages during the 1590s, and by the absence of any other documents related to the village. A document issued by Jan Fridrich of Žerotín dated 1610 makes it possible to determine the time of establishment of the village more accurately. The document stated that the term for which the exemption from statute labour and from obligations granted to Lhota inhabitants had been about to expire at the time when Jan Fridrich of Žerotín took over control of the dominion. The name of the village was derived from the term (lhůta in Czech); such an exemption was granted to people in newly established settlements. We know from other settlements in the Strážnice dominion that such exemptions were granted for 7 years. The document also mentioned that subjects from Nová Lhota had presented to Jan Fridrich an older document issued by his father Jan Jetřich. It was probably the foundation deed of the settlement issued by Jan Jetřich a short time before his death in 1599. Therefore, the establishment of Nová Lhota shall be dated to the late 16th century and the early (the first decade) of the 17th century. These conclusions are supported by the fact that beside the aforementioned document, other written documents proving the existence of Nová Lhota were created.